

4. Добикіна О.К. Потенціал підприємства: формування та оцінка: [навчальний посібник] / О.К. Добикіна, В.С. Рижиков, С.В. Касьянюк, М.Е. Кокотько, Т.Д. Костенко, А.А. Герасимов. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 208 с.

5. Должанський І.З. Управління потенціалом підприємства: [навчальний посібник] / І.З. Должанський, Т.О. Загорна, О.О. Удалих, І.М. Герасименко, В.М. Ращупкіна. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 362 с.

6. Каталенець А.І. Управління потенціалом підприємства: [навч. посібник] / А.І. Каталенець, Г.І. Матукова, С.І. Мацюра, Н.С. Приймак. – Кривий Ріг: Видавничий дім, 2010. – 233 с.

7. Колотілін В.М. Економічна діагностика: [навчально-методичний посібник] / В.М. Колотілін. – Кривий Ріг: КНЕУ, 2010. – 226 с.

8. Краснокутська Н.С. Потенціал підприємства: формування та оцінка: [навч. посібник] / Н.С. Краснокутська. – Харків, 2004. – 287 с.

9. Петрович Й.М. Економіка виробничого підприємства. Навч. посібник / Й.М. Петрович, І.О. Будіщева, І.Г. Устінова. – К.: Товариство «Знання», КОО, 2001. – 405 с.

10. Федонін О.С. Потенціал підприємства: формування та оцінка: [навч. посібник] / О.С. Федонін, І.М. Репіна, О.І. Олексюк.. – К.: КНЕУ, 2006. – 316 с.

11. Шершньова З.Є. Стратегічне управління / З.Є. Шершньова, С.В. Оборська. – К.: КНЕУ, 1999. – 324 с.

12. Драган О.І. Виробничий потенціал підприємства: теоретичні аспекти / О.І. Драган, А.Р. Плешка // Наукові праці НУХТ. – 2010. – №33. – С. 109–112.

О.Є. ДАНИЛЕВСЬКА–ЖУГУНІСОВА,
к.е.н, доцент, Національний університет біоресурсів і природокористування України

Сутність та значення капіталу для забезпечення стійкого функціонування суб'єктів господарювання

У статті доведено, що капітал посідає одне з головних місць у системі соціально-економічних і політичних відносин суспільства. Проведено аналіз та узагальнено концептуальні положення теорії капіталу, виявлені переваги й недоліки визначення поняття «капітал». Наведено власне визначення поняття «капітал».

Ключові слова: капітал, суспільство, управління, дохід, стійкість, стабільність, прибуток, вартість, майно.

В статье доказано, что капитал занимает одно из главных мест в системе социально-экономических и политических отношений общества. Проведен анализ и обобщены концептуальные положения теории капитала, выявлены преимущества и недостатки определения понятия «капитал». Приведено собственное определение понятия «капитал».

Ключевые слова: капитал, общество, управление, доход, стойкость, стабильность, прибыль, стоимость, имущество.

It is well-proven in the article, that a capital occupies one of main places in the system of socio-economic and political relations of society. An analysis is conducted and conceptual positions of theory of capital are generalized advantages and lacks of determination of concept «capital» are educed. Own determination over of concept «capital» is brought.

Keywords: capital, society, management, profit, firmness, stability, income, cost, property.

Постановка проблеми. Ринковий напрям розвитку економіки України зумовлює необхідність забезпечення стійкого

функціонування суб'єктів господарювання та підвищення рівня життя населення, що передусім пов'язано з відновленням ефективності процесів виробництва та обігу капіталу. Саме капітал посідає одне з головних місць у системі соціально-економічних і політичних відносин суспільства. Через недосконале управління капіталом як на мікрорівні, так і на макрорівні внаслідок наявності об'єктивних та суб'єктивних причин економіка України досить повільно долає кризовий стан. Прискорити процес виходу з кризи вітчизняних підприємств можливо за допомогою ефективного управління їхнім капіталом.

Тому постає необхідність аналізу публікацій та досліджень сучасних науковців та фінансистів, що працювали в цій галузі.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Питанням теорій капіталу приділяли значну увагу вчені різних галузей. Їхні погляди та пропозиції стосовно визначення капіталу, сформовані протягом багатьох століть, настільки різноманітні, наскільки складною є категорія капіталу. Значний внесок у формування теорії капіталу на різних історичних етапах зробили зарубіжні автори: М. Блауг [2], Д. Рікардо [5], А. Сміт, Ж. Сімонді, К. Маркс [3], І. Фішер, А. Маршал [4], А. Пігу, Дж. Робінсон, К.Р. Макконел і С.Л. Брю, П. Самуельсон і В. Нордхаус, а також українські, білоруські та російські вчені: І.І. Агапова, І.А. Бланк [1], В.О. Каменецький, В.О. Маздоров, Н.М. Малюга, І.С. Потапова, П.І. Юхименко та ін.

Незважаючи на широкий спектр охоплених дослідженнями питань, недостатньо опрацьованими як у науковому, так і в практичному аспектах залишаються проблемні питання, пов'язані із з'ясуванням сутності та формуванням комплексної системи управління капіталом підприємства.

Метою статті є аналіз здобутків науковців в літературних джерелах, присвячених з'ясуванню сутності капіталу, та удосконалення понятійного апарату економічної категорії «капітал».

Виклад основного матеріалу. В економічній теорії та підприємницькій практиці, мабуть, немає поняття, яке б використовувалося настільки часто і одночасно настільки неодноразово. Під капіталом розуміють все, що приносить або здатне приносити дохід. Цей термін вживається відносно устаткування заводу, фабрики, накопиченої суми грошей, творів мистецтва, таланту інженера тощо. Неважко побачити загальне у всіх наведених прикладах: Капітал – це блага, використання яких дозволяє збільшувати продукування майбутніх благ.

Капітал – одна з фундаментальних економічних категорій, сутність якої наукова думка визначає вже протягом багатьох століть. Слово «капітал» походить від латинського *capitalis* – «головний, основний».

Першу спробу дати науковий аналіз капіталу зробив Аристотель. Він увів поняття «хремастика» (хрема – майно, володіння). Під хремастикою Аристотель розумів мистецтво забезпечення достатку або діяльність, спрямовану на накопичення багатства, на отримання прибутку, на вкладення і накопичення капіталу. Оскільки в античному світі важливу роль відігравав торговельний та грошовий (лихварський) капітал, то мета торговельної діяльності – безмежне накопичення багатства, постійне збільшення капіталу.

Класики буржуазної політичної економії А. Сміт та Д. Рікардо ототожнювали капітал із накопиченою працею, запасом (машин, інструментів, сировини, одягу, їжі, грошей тощо). Щоправда, А. Сміт до капіталу відносив лише ту частину запасів, що призначена для дальшого виробництва і приносить дохід. А. Сміт та Д. Рікардо зробили крок назад порівняно з Аристотелем, з'ясовуючи сутність капіталу [5].

На відміну від своїх попередників К. Маркс підійшов до капіталу як до категорії соціального характеру. Він визначив капітал як вартість, що приносить додаткову вартість. Якщо останню розглядати як прибуток або відсоток, то проти такого визначення заперечувати не доводиться. Ринкове виробництво без прибутку неможливо. Тому капітал дійсно це самозростаюча вартість. По-друге, К. Маркс визначає капітал як економічні відносини, причому відношення експлуатації. Перша частина цього визначення не викликає сумнівів. Капітал може приносити прибуток і «самозростати», тільки перебуваючи в русі. У процесі використання ресурсів між людьми виникають певні відносини, але не обов'язково відносини експлуатації. Скоріше це відносини між економічними агентами в ході створення матеріальних благ і послуг [3].

У числі трактувань капіталу варто згадати так звану теорію помірності. Одним з її засновників був англійський економіст Н.В. Сеніор (1790–1864). Праця розглядалася ним як «жертва» робітника, що втрачає своє дозвілля й спокій, а капітал – як «жертва» капіталіста, що втримується від того, щоб всю свою власність використати на особисте споживання, і значну частину її перетворює в капітал [8].

На цій базі був висунутий постулат про те, що блага сьогодення мають більшу цінність, ніж блага майбутнього. І отже, той, хто вкладає свої кошти в господарську діяльність, позбавляє себе можливості реалізувати частину свого багатства сьогодні, жертвує своїми сьогоднішніми інтересами заради майбутнього. Така жертвність заслуговує винагороди у вигляді прибутку й відсотка.

У сучасній економічній науці капітал розглядається як абстрактна продуктивна цінність, як джерело відсотка. Це означає визнання того факту, що який завгодно елемент багатства, що приносить його власникові регулярний дохід протягом тривалого часу, можна розглядати як капітал (із невеликим відхиленням такого визначення дотримуються Л. Вальрас, І. Фішер).

Дж.С. Мілль у своїй другій фундаментальній теоремі стверджує, що «капітал – це результат заощаджень». Водночас він зазначає: «Хоча капітал і є результатом заощаджень, він може використовуватись» [2, с. 167]. Він вважає, що капітал забезпечує виробництво приміщенням, інструментом та матеріалами, які необхідні для роботи, і харчуванням та іншим чином забезпечує існування робітників у ході процесу. Будь-які речі, передбачені для такого використання, є капіталом. Отже, головною умовою здійснення початку виробництва Дж.С. Мілль визначає капітал, який використовується на придбання засобів виробництва та робочої сили. А. Маршалл – як сукупність речей, без яких виробництво не могло б здійснюватися з однаковою ефективністю, але які не є безплатними дарами природи [4].

Отже, перелічені підходи до визначення капіталу А. Смітом, Д. Рікардо, Дж.С. Міллем, А. Маршаллом є дещо односторонніми, пов'язують цю категорію з сукупністю речових факторів виробництва. Вони звертають увагу на речову форму капіталу, хоча навіть з цього боку не врахована така частина капіталу, як грошовий капітал, який ніяк не можна ототожнити з засобами виробництва і який призначається для придбання факторів виробництва, забезпечення безперервності руху капіталу у сферах виробництва та обігу.

Якщо розглядати капітал як певне вкладення, що дає змогу отримувати дохід, то до нього треба віднести і вкладення у робочу силу. Цей підхід, запропонований Г. Беккером, Дж. Мінсером [7] та іншими вченими, має назву «концепції людського капіталу». Під ним розуміють витрати, що сприяють майбутньому збільшенню доходів індивіда (навчання в школі, вузі, на виробництві, піклування про власне здоров'я).

Значного поширення набув погляд на капітал як на один із виробничих факторів, що поряд із працею, землею приносить дохід. Основоположником такого підходу можна вважати французького економіста Ж.Б. Сея [6].

Усі розглянуті підходи загалом можна охарактеризувати як народногосподарські (макроекономічні). З погляду підприємця капітал є сумою вартісної оцінки майна і коштів підприємця, які він може використати на господарські потреби. З цього погляду принциповим моментом є співвідношення між власним і позиковим капіталом.

Слід також розглянути підхід до джерела зростання капіталу, сформульований у теорії «граничної продуктивності» (цей підхід суттєво відрізняється від поглядів К. Маркса на зростання капіталу). Витоки цієї теорії знаходимо у К. Менгера і теоретиків неокласичного напрямку – А. Маршалла, Ф. Вікстіда, К. Вікселя, а також у Дж. Хікса та П. Самуельсона. Ці вчені вважають, що кожний виробничий фактор (а до них належать насамперед капітал і праця) сплачується згідно з принципом рівності «граничної продуктивності». Збільшення обсягу необхідних для виробництва факторів здійснюється доти, доки вартісна величина граничного продукту цього фактора не зрівняється з його ціною.

«Гранична продуктивність» кожного фактора зі зростанням його обсягу знижується, оскільки приріст фактора на кожну додаткову одиницю не супроводжується відповідним зростанням обсягу вироблюваного за його допомогою продукту. Про це свідчать зміни виробничої функції, якщо виходити з того, що всі інші виробничі фактори залишаються незмінними.

Для того щоб визначити обсяг використання того або іншого фактора, треба визначити ціну кожного з них. За умов вільної конкуренції ціна на вироблюваний продукт задається підприємству ззовні як сукупний результат взаємодії попиту та пропозиції. Доки вартість граничного продукту капіталу перевищуватиме ціну додаткової одиниці капіталу, підприємець збільшуватиме застосування цього фактора. Це триватиме, доки вартісний обсяг граничного продукту не зрівняється з ціною капіталу. Такий обсяг застосування фактора «капітал» дає підприємцю максимальний обсяг перевищення доходу над витратами.

Після того як вартість граничного продукту і ціни капіталу зрівняються, застосування кожної додаткової одиниці капіталу призведе до зниження маси доходу, оскільки витрати почнуть перевищувати додатковий дохід, який приносить кожна нова одиниця капіталу.

Отже, представники різних економічних шкіл по-різному визначали таку економічну категорію, як «капітал». Проте, проаналізувавши наведені визначення, можна зробити висновок, що для сьогодення найбільш підходить трактування «капіталу» за Джоан Робінсон – це універсальний товар ділового світу, однак його не можна ототожнювати з грошима.

До того ж необхідно зазначити, що донедавна заперечувалася сама можливість існування капіталу, а для позначення його елементів економісти вживали поняття «виробничі фонди». Крім того, гроші та земля також не вважалися капіталом. Суперечності з цього приводу між теорією і економічною практикою ведуться й досі. Так, у господарській практиці капітал – це насамперед гроші, земля та інші активи, а в теорії – гроші за своєю природою не є капіталом, а грошовий капітал – це одна з функціональних форм капіталу. Водночас у загальній структурі капіталу не виділяється земля і ряд інших активів.

Багатогранність визначень терміна «капітал» пояснюється різноманіттям сутнісних сторін цієї економічної категорії. Зокрема, відомий економіст І. Бланк визначає такі основні

характеристики, що формують сутність цієї категорії [1]: як об'єкт економічного управління, як накопичена цінність, як виробничий ресурс (фактор виробництва), як інвестиційний ресурс, як джерело доходу, як об'єкт часової переваги, як об'єкт купівлі–продажу (об'єкт ринкового обігу), як об'єкт власності й розпорядження, як носій фактора ризику, як носій фактора ліквідності.

Ураховуючи ці характеристики, І.А. Бланк наводить узагальнене визначення капіталу: «Капітал – накопичений шляхом заощаджень запас економічних благ у формі коштів і реальних капітальних товарів, що втягуються його власниками в економічний процес як інвестиційний ресурс і фактор виробництва з метою одержання доходу, функціонування яких в економічній системі базується на ринкових принципах і пов'язане з факторами часу, ризику й ліквідності» [1, с. 17].

Отже, проаналізувавши різні погляди на визначення сутності капіталу, нами пропонується трактування сутності капіталу як сукупності власних і позикових фінансових ресурсів, за допомогою яких формується та фінансується майно підприємства з метою отримання прибутку.

Різниця поглядів на категорію «капітал» між класиками буржуазної політекономії та сучасними західними економістами полягає:

- по–перше, в тому, що останні значно розширили межі запасів, види накопиченої праці, розкриваючи сутність капіталу, включивши сюди дороги, мости, комп'ютери, споруди тощо;
- по–друге, сучасні західні економісти отримання доходу пов'язують не лише з названими речовими факторами виробництва, й з особистим, людським фактором виробництва. Речові фактори отримали назву фізичного капіталу, а людський – людського капіталу. Останній включає набуті знання, навички, енергію людей, а інвестиціями в людський капітал називають витрати на здобуття освіти, інформації, кваліфікації, на підтримання здоров'я, на виховання дітей тощо. Прихильники теорії «людського капіталу» вважають, що до нього також належить особиста чесність у ділових контактах;
- по–третє, деякі західні науковці навіть ототожнюють капітал із грошима, з фінансовими ресурсами;
- по–четверте, вони ототожнюють капітал із часом, який при цьому розглядається як окремий фактор виробництва, що створює дохід.

Висновки

Отже, капітал – це категорія, що виражає не стільки технічні чи організаційні, скільки соціально–економічні відносини, тобто капітал як такий може існувати лише за певних соціально–економічних умов. Такими умовами є:

- 1) високорозвинені товарне виробництво та обіг;
- 2) наявність такої мотивації діяльності виробника, як особисте збагачення;
- 3) зосередження у частини господарюючих агентів значної частки засобів виробництва, тобто певний ступінь концентрації виробництва і капіталу;

4) відсутність власних засобів виробництва у частини гос- подарюючих агентів, що змушує їх найматися.

Дане трактування капіталу може бути визначене як со- ціально-економічне.

Список використаних джерел

1. Бланк И. Управление капиталом: Ученый курс / И. Бланк. – К.: Ника-центр, 2004. – 573 с.
2. Блауг М. Економічні теорії в ретроспективі / Пер. з англ. І. Дзю- бук. – К.: Основи, 2001. – 670 с.

3. Маркс К. Капитал. Критика политической экономии. Т. 2. Кн. 2: Процесс обращения капитала / Маркс К.; пер. И.И. Скворцова–Сте- панова; под ред. Ф. Энгельса. – М.: Политиздат, 1978. – 648 с.

4. Маршалл А. Принципы экономической науки. Т. 1 / Пер. с англ. – М., Издательская группа «Прогресс», 1993. – 415 с.

5. Рикардо Д. Соч. Т. 1. – М., 1941. – 10 с.

6. Сэй Ж.–Б. Трактат по политической экономии. – М.: Дело: Акад. нар. хоз-ва при Правительстве Рос. Федерации, 2000.

7. Becker G.A Treatise on the Family. Cambridge, 1981.

8. Senior N. Political Economy. – London, 1850.

УДК 330.4:339.3

Б.В. ДІДКОВСЬКА,

к.е.н., доцент кафедри менеджменту, Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв

Моделювання обсягів продажу комерційних автомобілів

У статті досліджено тенденції розвитку ринку комерцій- них автомобілів у 2001–2012 роках, визначено основні фактори, що впливають на обсяги продажів. Запропоно- вано модель прогнозування обсягів продажу комерційних автомобілів та оцінено її параметри. Розроблені імітаційні сценарії та здійснені за ними прогнози на 2013 рік. Порів- няно усереднені показники прогнозу зі статистикою про- дажів комерційних автомобілів у 2012 році.

Ключові слова: автомобільний ринок, комерційні автомобілі, моделювання обсягів продажу.

В статье исследованы тенденции развития рынка коммерческих автомобилей в 2001–2012 годах, определены основные факторы, влияющие на объемы продаж. Предложена модель прогнозирования объемов продаж коммерческих автомобилей и оценены ее пара- метры. Разработаны имитационные сценарии и выпол- нены по ним прогнозы на 2013 год. Сравнены усред- ненные показатели прогноза со статистикой продаж коммерческих автомобилей в 2012 году.

Ключевые слова: автомобильный рынок, коммерче- ские автомобили, моделирование объемов продаж.

In the article trends of market of commercial cars are investigational in 2001–2012, certainly basic factors which influence on the volumes of sales. The model of fore- casting of volumes of sale of commercial cars is offered and its parameters are appraised. Imitation scenarios and realizable after them prognoses are developed on 2013. Comparatively useredneni indexes of prognosis are with statistics of sales of commercial cars in 2012.

Keywords: automobile market, commercial cars, des- ign of volumes of sale.

Постановка проблеми. Ринок комерційних автомобілів України наразі переживає не найкращі часи: попри оптимі-

стичні прогнози, у 2012 році не вдалося відновитися до рів- ня докризових 2006–2008 років, крім того, інфляційні очі- кування та девальвація гривні у 2013 році можуть призве- сти до збільшення ставок по кредитах та ускладнення до- ступу до них, унаслідок чого існує ймовірність зниження до- сягнутих у 2012 році показників. Зважаючи на велику кон- куренцію на даному ринку, у автотрейдерів існує потреба у високоточних та науково обґрунтованих прогнозах розвит- ку, що можуть виступати базою для прийняття стратегічних і тактичних рішень суб'єктами даного сегмента ринку. Задля отримання таких прогнозів необхідно розробити економі- ко–математичну модель, яка відображала б усі тенденції та закономірності розвитку ринку комерційних автомобілів.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Дослі- дженням українського автомобільного ринку та різних аспек- тів його розвитку присвячені праці таких вітчизняних вчених, як: Н.В. Куденко, А.О. Старостіна, Т.Б. Решетілова, О.Л. Кані- щенко, А.С. Телєтова, Є.В. Ромат, Т.О. Примак, О.К. Шафалюк, А.О. Длігач, О.В. Зозульов та ін. Разом із тим слід зазначити, що специфіка торгівлі комерційними автомобілями потребує подальшого детальнішого дослідження та моделювання.

Метою статті є дослідження ринку комерційних автомо- білів, визначення основних факторів, що впливають на об- сяги продажів комерційних авто, побудова економіко–мате- матичної моделі прогнозування вищезгаданих показників, а також прогнозування обсягів продажу комерційних автомо- білів на основі імітаційних сценаріїв у 2013 році.

Виклад основного матеріалу. Ринок комерційних авто- мобілів в Україні характеризується високою конкуренцією: вибір, як на первинному, так і на вторинному ринку, дуже ве- ликий. Разом із тим слід зазначити, що український авто- парк комерційних автомобілів досить зношений, і потреба більшості підприємств в оновленні парку комерційних авто